

Notes

Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall, per Glòria Casals.

El 25 de març de 1911 Maragall, en resposta a la lamentació d'Unamuno per haver extraviat els llibres de poesia que aquell li havia enviat expressament dedicats, li escriu: «No se apure V. por la pérdida de mis libros. Tengo agotadas las Visiones i Cants y Enllà, y ahora también Sequências se está agotando, de modo que pienso hacer pronto una edición conjunta de todo ello. Lo tendrá V. todo de nuevo.»¹ La mort frustrà el projecte de Maragall i no hi ha cap document que indiqui o insinuï el pla que hauria seguit l'esmentada edició, ni el seu abast ni la seva estructura; no hi ha cap indicati tampoc dels canvis (en el cas que n'hi hagués) que s'hi haurien introduït; únicament les variants i les correccions d'alguns poemes recollits a *Tria*² apunten cap a una revisió global de la seva poesia.

Pel que fa a les correccions normatives i literàries, l'amistat amb Emili Guanyavents, la categoria intel·lectual

d'aquest i el càrrec de responsabilitat que ocupava a l'Institut d'Estudis Catalans, d'on era corrector oficial, poden fer pensar que, si Maragall hagués viscut més temps i hagués volgut adaptar els seus poemes a les normes dictades per l'Institut, Guanyavents se n'hauria pogut fer càrrec. Semblantment, pertany al terreny de la hipòtesi pensar que Maragall hauria fet, per exemple, com Narcís Oller a l'hora d'acceptar la proposta de Gustau Gili d'editar les seves obres completes: hauria revisat les correccions introduïdes per Guanyavents i les hauria acceptades com a pròpies.³ De fet, Maragall no semblava gaire preocupat per la qüestió, tal i com es pot comprovar en la carta enviada a Salvador Albert a propòsit de l'ortografia del pròleg que aquest havia escrit per a *Tria*.⁴

La poesia de Maragall ens ha arribat

1. Joan MARAGALL, *Obras completes*, II, *Obra castellana* (Barcelona, Editorial Selecta, 1961), p. 944. D'ara endavant OC II; el volum d'obra catalana serà citat OC I. Vegeu la carta d'Unamuno a Miguel de UNAMUNO y Juan MARAGALL, *Epistolario* (Barcelona, Distribuciones Catalonia, 1976²), p. 100.

2. Joan MARAGALL, *Tria* (Girona, Dalmau Carles i C., 1909).

3. Vid. Maurici SERRAHIMA, *El món de Narcís Oller*, dins Narcís OLLER, *Obras completes* (Barcelona, Editorial Selecta, 1948), ps. 1453-1487, i Narcís OLLER, *Obras completes*, 12 volums (Barcelona, Gustau Gili Editor, 1928).

4. «En quant a l'ortografia, trobo que és tal com jo l'hauria escrit, aixís és que no he tocat res; encara que ni per lo meu mateix m'hi faig gaire fort en aquestes qüestions perquè no en tinc pas un criteri prou fonamentat ni, per tant, gaire fixo» (carta a Salvador Albert [25-xii-1908], OC, I, p. 924).

a través de moltes edicions d'obres completes i d'antologies, però només recentment, quan hi ha hagut una demanda escolar per l'obligatorietat institucional de la llengua i la literatura catalanes al batxillerat, se n'han publicat obres soltes. Amb tot, però, només *Nausica*, *Visions & Cants*, *Enllà* i *El comte Arnau*, per bé que aquest últim no és comparable als altres en la mesura que inicialment no va ser concebut com a llibre solt, han tingut el privilegi de l'edició independent. Aquesta mateixa mancança s'observa en el terreny de la traducció: mentre que hi ha traducció a diverses llengües de la poesia completa i encara més de reculls antològics i de poemes aïllats, no hi ha traducció de cap llibre solt.

La majoria de les edicions pòstumes de la poesia de Maragall es veuen afectades per dos problemes principals: un que té a veure amb l'ordenació dels poemes i un altre d'abast estrictament textual. La suma de tots dos fa que el Maragall que es llegeix i s'estudia correntment no sigui el Maragall que ell va decidir fer públic, i condueix inevitablement a errors greus d'interpretació.

Aquestes notes tenen un triple objectiu. En primer lloc, veure les circumstàncies i les particularitats que han envoltat les edicions de la poesia de Maragall en obres completes, poesia completa, obres soltes i antologies. En segon lloc, comprovar els diversos graus de manipulació en la distribució del material i en la seva nova ordenació segons criteris aliens, la majoria de les vegades, al mateix autor. Finalment, la manipulació textual que han sofert els poemes serà analitzada a partir de les tipologies que s'han observat: la repetició d'errors mecànics, les correccions normatives i les correccions literàries i de sentit.

1. Obres completes

Joan Anton Maragall en un article publicat a «La Vanguardia» amb motiu dels cinquanta anys de la mort del seu pare recordava dia per dia i hora per hora el mes de desembre de 1911. Del dia 18 al vespre recordava que Maragall va rebre l'extremaunció, va beneir tota la família i es va acomiadar especialment d'Helena i de Josep; va demanar a les seves germanes que ajudessin Clara i a aquesta li va dir que en endavant hauria de ser pare i mare

alhora. Joan Anton Maragall afegeix: «*Mi madre quiso, en un momento, hablarle de su obra, a lo que él contestó: "Lo que valga algo, quedará o vivirá para siempre, y lo demás..."*»⁵

Clara Noble, amb el consentiment dels seus fills, encarregà a Miquel dels Sants Oliver la preparació de les *Obres completes* del poeta, la publicació de les quals confià a l'editor Gustau Gili. Dividides en dues sèries —catalana i castellana— aquestes primeres obres completes gaudeixen del privilegi de ser les primeres, alhora que acusen la precipitació amb què es van preparar: els onze volums van sortir entre 1912 i 1913. El volum I de la sèrie catalana i del conjunt sortí el 1912 amb el títol de *Poesies I*. Joaquim Ruyra, a instàncies de Clara Noble, en va fer el pròleg, així com alguns suggeriments que veurem més endavant. L'ortografia del volum és encara vacil·lant però pròxima ja a la que fixaria l'Institut l'any següent. El responsable de l'adaptació i corrector de proves va ser Emili Guanyavents,⁶ expressament cridat per Miquel dels Sants Oliver. El volum és dividit en cinc parts que porten els mateixos títols dels cinc llibres, cadascuna de les quals és precedida d'una petita nota que en justifica el nou contingut.

Poesies recull en el mateix ordre els poemes del llibre de 1895. *Visions i Cants* presenta, en canvi, una fesomia bastant diferent respecte al volum de 1900. A la primera part d'*El comte Arnau* s'han afegit les altres dues —*L'ànima* i *La fi del comte l'Arnaud*, publicades a *Enllà* i *Seqüències*, respectivament. Els «Cants» s'han incrementat amb «totes les composicions del mateix caràcter [...] que foren publicades en diferents indrets fora de llibre».⁷ Així, després d'*Els tres cants de la guerra*, trobem poemes com *La nostra bandera*, *Per tu ploro*, *L'Empordà*, *Himne a la Senyera de l'Orfeó Catalunya de Caça de la Selva*, *Himne de l'arbre fruïter*, *Himne ibèric* i *Els focs d'aquest Sant Joan*. La tercera part, *Les disperses*, també ha estat substancialment alterada. Han desaparegut les

5. A los cincuenta años de la muerte de mi padre, «La Vanguardia» 17-xii-1961).

6. Guanyavents havia estat corrector de la impremta de «L'Avenç», on Maragall havia publicat *Poesies* (1895), *Visions & Cants* (1900), *Enllà* (1906) i *Seqüències* (1911). Cf. Jaume Massó i Torrens, *Cinquanta anys de vida literària*, 1883-1933 (Barcelona, Tip. Emporium, 1934), ps. 23 i ss.

7. *Obres completes. Poesies*, I, p. 80.

traduccions de Goethe, que passen al volum III de la sèrie catalana, i es publiquen, amb el títol genèric d'*Haidé*, tots els poemes del cicle: els versos de *Les disperses*, *Represa d'Haidé* aparegut a *Seqüències*, i els poemes inèdits que comencen «Ja no em plau ni el dansar ni l'alegria...», «Com una flor sempre més...» i «Quan me desvetllo a la nit...». Entre *Diumenge* i *Romanza sens paraules* s'ha intercalat *A dues violes marcides*, amb una nota a peu de pàgina que diu: «Poesia que restava despariada del llibret que, en 1891, regalaren com a present de noces al poeta els seus companys». Si el que volien els editors era lligar aquest poema amb els dedicats a Clara Noble ho aconseguïen sense cap problema, però ignoren el veritable motiu del poema tal i com l'explica el mateix Maragall en una carta al seu amic Josep Lloret datada el 3 de novembre de 1886.⁸

A Enllà la supressió de *L'ànima* queda compensada (?) per l'ampliació de *Vistes al mar* amb *Seguit de les vistes al mar*, de *Seqüències*. Els poemes de l'última part, «Seqüències», són, és clar, els que queden «després de la diversa agrupació de matèries que hem cregut oportú d'adoptar».⁹ Sense cap mena de separació entre ells, potser hauria estat més honest titular-los «Altres». El primer poema és *La fageda d'en Jordà* i l'últim el *Cant espiritual*.

Poesias II (1913) és encapçalat per *Nausica*, que es publica per primera vegada.¹⁰ Segueixen els *Cants homèrics*, l'*Olimpica I*, de Píndar, *Ton i Guida*, fragments en vers d'*Enric d'Ofterdingen* i d'altres traduccions de diversos autors exceptuant les de Goethe, que tindran volum propi. El volum es clou amb un apartat de «Poesies originals disperses i inèdites» i amb uns «Fragments autògrafs». Els poemes aplegats en el primer apartat segueixen un ordre ben peculiar. Figuren en primer lloc els que tenen alguna cosa a veure amb la música i la cançó (des d'*A uns músics que van pel carrer* fins al poema que encapçala el *Cançoner* de Jo-

sep Pijoan, passant per «*Berceuse*» de *Grieg*. Sota els epígrafs de «Notes d'álbum» i «Brindis» es publiquen vuit poemes de caràcter essencialment circumstancial, dedicats a familiars i amics. Immediatament després del dedicat a Josep Clarà figura, de manera inexplicable, la *Cançó d'Harmoni*, de Callístrat, error que es mantindrà en la segona edició i que no serà corregit fins a l'edició dita *Dels Fills* (1929). La traducció és seguida pel poema *Tardor*, que, curiosament, desapareixerà tant en l'edició de 1929 com en la de *Poesies completes* de 1947. La resta de poemes d'aquest apartat són de dates i continguts molt diversos, si bé cap al final s'observa una certa voluntat cronològica. Malgrat que no figuri a l'índex, el penúltim poema és el que comença «Nodreix l'amor de pensaments i absència...», i l'últim és *La cascada de Lutour*.

De la publicació dels «Fragments autògrafs» n'és responsable Joaquim Ruyra segons ell mateix explica en el pròleg de *Poesies I*. Comentant la devoció amb què Clara Noble recollia els poemes de Maragall, Ruyra diu que «s'ha volgut que en aquest document no hi manqués cap pedreta. Fins i tot hi ha, per consell meu, una petita collecció de pensaments poètics, que el mestre havia apuntats a llapis en un llibret de butxaca, els quals són interessants, no sols per llur valor intrínsec, sinó perquè revelen la gràcia rítmica amb què foren rebuts ja en el primer instant de llur concepció».¹¹ El que diu Ruyra només és veritat a mitges, puix la reproducció de l'autògraf no és la de cap «llibret de butxaca», sinó de la còpia en net feta en el revers del full on hi ha imprès l'article *La Montaña*.¹²

Un cop exhaurits els dos volums de poesia original de la primera edició més aviat del que Gili es pensava,¹³ la

11. OC, I, p. 1201.

12. Es tracta d'un full de paper de barba plegat per la meitat, de 352 x 503 mm, amb peu de la impremta Helzeviriana, on hi ha imprès l'article *La montaña* que Maragall va publicar a la revista «Hispania» el 15 de gener de 1903. La impremta devia regalar a Maragall diversos exemplars de l'article i ell els va aprofitar per copiar-hi al revers les notes poètiques disperses per les llibretes i agendes. Es conserva a l'Arxiu Maragall (sobre 11 dels grans). En un altre d'aquests fulls va copiar-hi l'*Himne ibèric*, després titulat *Cant dels hispans* i que Maragall no va incloure en els llibres (Arxiu Maragall, sobre 1 dels grans).

13. L'edició es va vendre molt bé a Catalunya; a fora va ser un desastre, segons que es des-

8. Es tracta d'un poema dedicat a una noia, de nom Amanda, amb qui Maragall havia tingut relacions un parell d'anys. L'havia coneguda a Puigcerdà el 1884. L'epistolari inèdit Josep Lloret - Maragall i algunes cartes primerenques igualment inèdites de l'epistolari Anton Roura - Maragall en donen notícies.

9. *Obres completes. Poesies*, I, p. 294.

10. Vid. Carles RIBA, «*Nausica*», de Joan Maragall, dins Joan MARAGALL, *Nausica* (Barcelona, Editorial Ariel, 1983), ps. 57-69.

segona sortí el 1918, repetint la majoria d'errors de la primera. La regularització de l'ortografia segons les normes dictades el 1913 i la incorporació de les variants dels poemes corregits a *Tria* (1909) són les diferències entre les dues edicions.

Onze anys després de la segona edició de Gustau Gili, el 1929, els fills de Maragall van iniciar, sota la direcció de Joan Estelrich, unes noves obres completes presentades com a «edició definitiva».¹⁴ El primer dels vint-i-cinc volums és dedicat a la poesia. Estelrich confia a Josep Maria Capdevila la preparació del volum i la redacció del pròleg. L'edició Dels Fills, com se la coneix, respecta l'ordenació i l'estructura que Maragall va voler o va acceptar per als seus cinc llibres, amb la sola excepció de les traduccions de Goethe incloses a *Les disperses*, que seran editades en el volum VI. Quant als poemes solts i als inèdits, els editors els classificaran sota uns epígrafs inventats més o menys pròxims a d'altres que Maragall havia utilitzat en alguns dels seus llibres: «Altres vistes al mar», «De les muntanyes», «Himnes i cants patriòtics», «Intermezzo», «Fantasies», «Al pas de l'any», etc. Una altra novetat serà la de donar en apèndix catorze poemes primerencs de Maragall remarcant que «es publiquen ací donant-hi un valor informatiu».¹⁵

De divuit poemes se'n donen algunes variants, sense indicació de lloc ni d'any. L'«aparat», per dir-ne d'alguna manera, sembla més voler fer callar els detractors de Maragall i de la seva teoria de la inspiració que no pas proporcionar l'estudi d'unes dades d'anàlisi objectives i metodològicament extretes. L'apartat titulat «Els dietaris del poeta» sembla confirmar aquesta intenció. Si l'edició Gili reproduïa la còpia manuscrita d'algunes anotacions poètiques, en la Dels Fills Capdevila dedica cinc pàgines a donar notícia de les llibretes i agendes on Maragall les havia anota-

des per primera vegada i a glossar-ne algunes. I conclou: «Totes les conseqüències que podríem treure de llegir i estudiar els manuscrits d'En Maragall serien el que ell havia dit que calia fer en poesia: un gran respecte a la pròpia inspiració, anotar les paraules que vinguin només en els moments de plenitud, i que qualsevol esmena sigui també inspirada».¹⁶ Capdevila elabora també la que serà primera cronologia dels poemes de Maragall i un utilíssim índex de versos inicials. Els textos reproduïts en l'edició Dels Fills procedeixen de la segona edició Gili, per bé que l'ortografia i la puntuació es presentin lleugerament alterades segons els canvis de la normativa i, també, de cara a facilitar la lectura al màxim. Els poemes que es publiquen per primera vegada (vint-i-nou) provenen, indiscriminadament, de manuscrits o de versions impreses. El volum XXV és concebut com a apèndix i conté, a part dels índexs i unes dades biogràfiques, els textos que, per raons diverses, havien quedat exclosos dels volums anteriors.

El 1947 l'Editorial Selecta, seguint el seu pla de publicació d'obres completes a la «Biblioteca Perenne», treu al mercat les de Costa i Llobera, Rusiñol i Maragall, a part un *Tirant lo Blanc*, preparat per Martí de Riquer. El volum dedicat a Maragall és dividit en dues parts: «Obra catalana» i «Obra castellana». Josep Maria Capdevila prologa la primera amb el mateix text que havia escrit per al volum *Poesies* de l'edició Dels Fills. Dins l'«Obra catalana» ocupa el primer lloc l'«Obra poètica», dividida al seu torn en els cinc llibres publicats en vida, «Vària» (poemes no inclosos en els volums que Maragall publicà), «Apèndix» (poemes dels primers anys i, malgrat la redacció de la nota, no inclosos en els cinc llibres)¹⁷ i *Nausica*. Errades tipogràfiques a part, l'obra poètica presenta algunes mancances significatives que semblen respondre a raons de censura, sigui en el vessant més oficial o en el de l'àmbit més estrictament familiar. Hi manquen, per exemple, el poema que Maragall va escriure el 1905 per al *Cançoner* de Pijoan i el que comença «Oh! tu, port de Barcelona». Hi manca tam-

prèn d'una nota d'Unamuno a «Mundo Gráfico» del 4 de febrer de 1914: «A primeros de noviembre pasado recibí una carta de D. Gustavo Gili, el editor de las Obras completas de Juan Maragall, dándome una noticia que me dejó asombrado. La noticia era la que fuera de Cataluña no se habían vendido en el resto de España más que seis ejemplares de dichas obras completas» (citem per *Epistolario*, p. 163).

14. Joan MARAGALL, *Obres completes. Edició definitiva* (Barcelona, Edició dels Fills de Joan Maragall, 1929-1955), 25 volums. El primer volum va sortir el 1929; el número 23, l'any 1936, i els dos últims, 24 i 25, el 1955.

15. *Obres completes. Poesies* (1929), p. 219.

16. *Op. cit.*, p. 252.

17. La nota diu: «Les poesies que van en l'Apèndix són dels primers temps de Maragall, el qual les inclougué en els seus llibres. Es publiquen ací donant-hi un valor informatiu» (*Obres completes*, 1947, p. 99. Repetit a OC, I, p. 193).

bé «Nodreix l'amor...» i quatre dels poemes d'amor dels primers anys: «Quant t'acostes on jo sóc...», «Tenir-la al davant meu...», «Quan és que més gran delícia...» i «Al veure't l'ànima entera...». Atesa la repressió i la moral del moment, un simple cop d'ull al lèxic dels poemes en podria explicar la supressió. Cal esforçar-se una mica més per explicar-se la del poema que comença «Com un test a la finestra...».

El 1959 es comencen a preparar i a imprimir unes noves *Obres completes* de Maragall en edició mancomunada d'Editorial Selecta i dels fills de Joan Maragall. Aquesta edició, en dos volums, l'un dedicat a l'obra catalana i l'altre a la castellana, que també publicarà Selecta a la «Biblioteca Perenne», té un doble caràcter commemoratiu: el centenari del naixement de Maragall (1960) i el cinquantenari de la seva mort (1961). Qualificades en la nota editorial que precedeix el primer volum d'«autèntic monument bibliogràfic»,¹⁸ l'edició és, sens dubte, la peça principal dels múltiples actes d'homenatge a Maragall que es van celebrar els anys 1960 i 1961.¹⁹ Respecte a les edicions anteriors, aquesta presenta diverses novetats: la incorporació de tots els pròlegs que havien aparegut en l'edició Gili i en la Dels Fills; il·lustracions; una cronologia de les obres de Maragall; una bibliografia exhaustiva; un índex alfabètic de títols; un índex alfabètic de noms i temes i un índex d'il·lustracions. El volum I (obra catalana) porta un pròleg de Josep Carner; el II (obra castellana), de Pedro Lain Entralgo.²⁰ Els volums es van reeditar el 1970 i el 1981.

La primera de les quatre parts en què és dividit el volum I conté l'obra poètica que, amb molt pocs canvis, segueix l'ordenació de l'edició de *Poesies* de 1947, que es tractarà més endavant. La qüestió dels poemes sense epígraf anteriors als de la secció «Claror» s'ha resolt fent perdre el privilegi de pròleg que *L'oda infinita* tenia al llibre *Poesies* (1895) i posant-la com a primer poema d'una llarga sèrie de poemes d'amor titulada genèricament «Poesies».

18. OC, I, p. 12.

19. Vid. *Dia a dia de les commemoracions de Joan Maragall, 1960-1961 registrades a l'Arxiu Maragall* (Barcelona, edició en ciclostil dels Fills, 1962).

20. Vid. la Nota editorial, OC, I, ps. 11-12, i Albert MANENT, *Obres completes, de Joan Maragall*, «Serra d'Or» (novembre-desembre de 1961), p. 151.

La secció «Cants» s'ha vist ampliada amb més cants i més himnes dispersos en altres seccions o inèdits, i les «Endreces», en canvi, s'han desmarcat d'aquells i han adquirit autonomia. S'han afegit sota les seccions corresponents onze poemes nous i s'ha tancat la primera part amb *Nausica*. Les variants d'alguns poemes que es donen a peu de pàgina procedeixen de l'edició Dels Fills. Algunes de les dates que acompanyen els poemes són equivocades, segons s'ha pogut comprovar en els papers de Maragall i la premsa de l'època. Hi ha també errades tipogràfiques que afecten mots, versos i fins i tot estrofes, com és el cas de la que comença «Oh! quina matinada! encisadora!», publicada a la pàgina 107 i repetida a la següent.

2. Poesia completa

L'any 1947 els fills de Maragall es constitueixen temporalment empresa editorial i, sota la patent Edimar, S. A., publiquen les poesies completes del seu pare en un sol volum. Maragall, però, no va concebre ni escriure els seus poemes tal i com apareixen a *Poesies*. La passió i la devoció dels editors en van transformar substancialment el pla i la cronologia convertint el que era una obra poètica diferenciada i més o menys evolutiva en una mena de macroantologia presidida per la utopia i la uniformitat. La «unitat que l'autor desitjava per a cada un dels seus reculls»²¹ s'ha extrapolat i ha passat a la gairebé globalitat de l'obra. Diem «gairebé» perquè també en aquest cas els editors han separat i donat en apèndix alguns dels poemes primerencs que, pel seu to exaltat, apassionat o excessivament decadent, no acabaven d'encaixar en l'ideal patern que havien construït i que volien difondre. Els criteris que regeixen aquesta edició són exposats sense cap tipus de justificació que recolzi en documents comprovables: «hem seguit una ordenació —diuen els editors— que es desprèn de la que el poeta donà en els volums que anà publicant en vida, i hem aplegat la totalitat de l'obra segons els temes cabdals i els títols dels seus llibres».²² En línies generals, l'in-

21. *Poesies* (Barcelona, Edimar, S. A., 1947), p. 7.

22. *Ibid.*

dex de *Poesies* respon a la barreja d'epígrafs i títols de Maragall amb els epígrafs que l'edició Dels Fills de 1929 donava als poemes no recollits en llibre. *L'oda infinita* es converteix en el «Pròleg» del llibre, seguit d'una vintena llarga de poemes d'amor sense epígraf de cap mena (i això, és clar, no és gratuït) entre els quals n'hi ha alguns de *Visions & Cants*, alguns de *Les disperses*, tot el cicle d'Haidé, «Nodreix l'amor...» i alguns altres d'esparsos. Aquests poemes innominats donen pas als de «Claror», segons títol i contingut del primer llibre de Maragall. A les seccions dedicades a «Les muntanyes», «Vistes al mar» i «El pas de l'any» els editors hi incorporen, a més, els poemes inèdits i els fragments autògrafs adequadament repartits. A «Visions» el canvi més notable és l'edició íntegra d'*El comte Arnau*. A l'«Intermezzo» és on l'expressió «calaix de sastre» adquireix un sentit més ple, amb la publicació de poemes com *La cançó de Sant Ramon* i *En una casa nova*, al costat de la «*Berceuse*» de Grieg i *La sirena*. La secció «Cants» és probablement la que té una estructura més particular. Hi figuren, en primer lloc, els «Cants cabdals»,²³ d'entre els quals *Excelsior* precedeix *Els tres cants de la guerra*, i el *Cant espiritual*, que tanca la primera part, precedeix *L'oda nova a Barcelona*. Segueix una extensa segona part titulada «Altres cants, himnes, endreces», constituïda majoritàriament per poemes d'encàrrec i circumstancials que Maragall no va publicar en llibre. Pel que fa als poemes de l'«apèndix», són impresos en un cos de lletra minúscul que no únicament els discrimina de la resta, sinó que en dificulta la lectura i els converteix, no massa subtilment per cert, en material de segona categoria.²⁴ El text és el de l'edició de 1929.

L'Editorial Empúries va inaugurar la col·lecció «Obres completes» amb la publicació de la *Poesia completa* de Maragall.²⁵ Enric Bou, responsable de l'edició, publica els poemes en l'ordre en què apareixen als cinc llibres publicats en vida i segons el text d'aquests, incorporant-hi les variants de *Tria*. La frase de la «Nota sobre l'edició» segons la qual «Es publica aquí la dar-

tera versió impresa [...]»²⁶ pot fer despistar el lector. El que fa Bou és publicar els poemes segons la darrera versió impresa en forma de llibre, però no segons versions posteriors aparegudes a la premsa. Quant als poemes que Maragall no va recollir en llibre, Bou no fa explícita la procedència dels textos. L'edició presenta unes altres ambigüitats. Bou identifica amb un asterisc vint-i-sis poemes dels quals diu que «tan sols en tenim notícia a través de les diverses edicions "dels fills", ja que a l'Arxiu Maragall no se'n conserva cap rastre».²⁷ D'onze d'aquests vint-i-sis poemes sí que n'hi ha rastre, ja sigui a l'arxiu o en altres llocs. Tampoc no s'acaba d'entendre per què a la pàgina 180 Bou dona *Unes flors que s'esfullen* com a poesia no recollida en volum, quan el poema va ser publicat el 1895 a *Poesies* i com a tal el publica a les pàgines 37-38. Tot l'apartat de «Poesies inèdites i no recollides en volum», Bou l'ordena cronològicament, abolint d'aquesta manera la segregació de les poesies primerenques condemnades per les edicions anteriors a figurar com a apèndix. Deu poemes sense data i les «Notes poètiques» tanquen l'edició. Es publiquen per primera vegada dos poemes i un parell de notes poètiques. Finalment, cal dir que en aquesta edició es regularitza l'ortografia però es respecta la morfologia dels originals atenent la intenció mètrica o fònica de Maragall.

A finals de 1984 l'Editorial Castalia va publicar en dos volums *l'Obra poètica* de Maragall en edició bilingüe.²⁸ Antoni Comas en va preparar l'edició, la introducció, les notes i la bibliografia, i J. F. Vidal Jové en va fer la traducció espanyola. De l'edició en dos volums de les *Obres completes* (1960-1961), Comas només en va alterar la secció «Cants», que va restituir segons l'edició de *Poesies* de 1947: «Cantos» i «Otros cantos, himnos, dedicatorias». El text és el de l'edició Dels Fills.

3. *Obres soltes*

El projecte d'aplegar en un sol volum les tres parts del poema d'*El com-*

23. *Op. cit.*, p. 9.

24. El mateix tipus de lletra s'usa per a les notes poètiques recollides a les seccions «Les muntanyes» i «Vistes al mar».

25. *Poesia completa* (Barcelona, Editorial Empúries, 1986).

26. *Op. cit.*, p. 9.

27. *Op. cit.*, p. 8.

28. Joan MARAGALL, *Obra poètica. Versión bilingüe*, 2 volums (Madrid, Castalia, 1984). Vid. la devastadora ressenya que en va fer Alan Yates a «Modern Language Review» (gener de 1987), ps. 232-234.

te Arnau, publicades a *Visions & Cants, Enllà i Seqüències*, el trobem anunciat molt poc després de l'aparició d'aquest últim llibre. En un article publicat a la revista «Nuestro Tiempo» de Madrid, Carles Rahola comentava els poemes de *Seqüències* i a l'hora de parlar de *La fi del comte l'Arnau* escrivia: «*La trilogia del Comte l'Arnau es la obra maestra de Maragall, y de lo más hondo que se ha escrito en lengua catalana. Como á no tardar ha de publicarse en un solo volumen, esperamos glosarla entonces con toda la admiración que profesamos á su ilustre autor.*»²⁹ La notícia és expressada amb molta seguretat i sembla procedir de fonts fidels. No és tan clar, però, si aquest projecte anunciat públicament per Rahola té res a veure amb un altre del qual hi ha constància a l'Arxiu Maragall.

Helena Maragall guardava en una capsula de fusta diversos gravats al boix fets quan era jove. Ella mateixa també ens explicava que Josep Pijoan la va iniciar a treballar al boix. D'entre el material conservat, al costat d'un pi (el pi d'Estrac) i una fageda (la fageda d'en Jordà), destaca el dedicat als personatges del poema d'Arnau. El comte i Adalaisa, la comtessa, les criades amb els seus noms (Assumpta, Quitèria, Mònica, Petra i Tecla). Als marges dels gravats hi ha, escrites amb llapis, notes autògrafes de Pijoan: «Treuli la corona q no semblarà tan el Rey d'Espasas. Posali rissos al front» diu, per exemple, del comte que Helena havia dibuixat.

A la capsula hi ha també proves ja estampades (per la casa Oliva de Vilanova) de la coberta, d'una vinyeta decorativa, d'una caplletra, de la comtessa i del començament de la segona part del poema (vs. 1-28), aquestes últimes per triplicat. En una, a sota d'un aparatós:

«*Hoc opus super Arnaldo
Scriptum est a Joanne Maragallo,*

hi ha manuscrits els següents versos de Pijoan:

Son tas fillas, son tas fillas — mestre
[Joan:
que trevallen escondidas — pel teu
[voltant?

29. Carlos RAHOLA, *Juan Maragall. Su último libro Seqüències*, «Nuestro Tiempo», núm. 151 (juliol de 1911), 28-37. La citació és a la p. 36.

Es l'esposa es l'esposa — muller lleal
que vigila per las cambras — del teu
[palau
Son la sogra y las germanas — tu
[ves cantant
que t'escoltan escalfantse — de baix
[estant
Son amichs que desde fora — prop
[del portal
al sentirte la tonada — van escoltant,
[van escoltant.

Tot i que Joan Anton Maragall ens confirmés la suposició de Francesc Fontbona quan deia que «es devia tractar d'un obsequi que familiars i amics de Maragall preparaven per a ell sota la direcció de Pijoan»,³⁰ els 28 versos impresos fan pensar que potser sí que era un regal, però que no era una sorpresa. El fet que algunes variants respecte a l'edició d'*Enllà* reproduïxin la lliçó del manuscrit *m2*³¹ fa pensar que Maragall podria haver revisat el text abans de portar-lo a l'impressor Oliva. El petit enigma queda resolt en la carta que Pijoan escriu a Maragall l'11 de setembre de l'any 1908, on, entre d'altres coses, li comenta l'esbós del poema que aquest li havia enviat uns dies abans (1 de setembre): «El seu compte l'Arnau es ben bonich. En aquest conjunt de fragments sinfonichs que va sent el poema, el tros d'are es un dels mes interessants. La veritat que, *per una mare tot es hu* veurer el mon de fora o el de dins, a la casa. Això de que la poesia dugui *ademes* una veritat, fa una gran impresio. L'escena plastica de les minyones sembla una miniatura romanica. Voste no's pot afigurar ab aquesta obra tan moderna, com s'acosta a la exactitud historica. El seu compte l'Arnau es podria illustrar ab frisos de moços criades ect, trets de llibres contemporanis a la llegenda. Axo es lo que fariam ab l'Helena si ens vagues!»³² En qualsevol cas, el projecte no va tirar endavant. Amb

30. Francesc FONTBONA, *La xilografia a Catalunya entre 1800 i 1923*, 2 vols., tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona a finals de 1987. La citació de Fontbona és a la p. 426, nota 464.

31. Una bona part dels poemes d'*Enllà* es conserven manuscrits a l'Arxiu Maragall. En aquest cas es tracta d'una agenda, de 95 x 155 mm, de cobertes blaves amb cantoneres de metall que fan joc amb les lletres daurades que diuen «Agenda». El paper és quadriculat i la pàgina es reparteix en dos dies. A la portadella Maragall escriu l'any: «1901» (cf. Glòria CASALS, *Enllà* [Barcelona, Edicions 62, 1989]).

32. Carta de Pijoan a Maragall (11-rx-1908), Arxiu Maragall (sobre 80:15).

tota probabilitat la marxa de Pijoan de Catalunya (primer a Suïssa i París, després a Londres i finalment a Roma) a mitjan 1910 va estroncar-ne la realització, i la mort de Maragall el desembre de 1911 va paraitzar-la del tot.

No va ser fins el 1937 que *El comte Arnau* va aparèixer en edició de bibliòfil com a obra solta. El llibre va ser publicat pel Club de Bibliòfils de l'Institut-Escola de la Generalitat de Catalunya i va comptar amb un text introductori ja publicat de Riba: *La pena del comte Arnau*.³³ Segons la nota bibliogràfica que tanca el llibre, l'edició segueix el text de l'edició Dels Fills, cosa, però, que no acaba de ser del tot certa. Per exemple, el v. 3 de la primera part diu: «les inquietuds de l'aire de la nit», mentre que l'edició Dels Fills diu «les quietuds de l'aire de la nit». Probablement es tracta d'una errada d'impremta.

El 1938 Josep Janés i Olivé va inaugurar la col·lecció «Allò que perdura» amb *El comte Arnau* segons l'edició Dels Fills.³⁴ El 1974 Joaquim Molas va incloure el poema a la col·lecció «Antologia Catalana» i n'encarregà el pròleg a Joan-Lluís Marfany. El text és el de l'edició Des Fills, amb petites variants, com la del v. 3 de la primera part, que repeteix l'error de l'edició del Club de Bibliòfils de l'Institut Escola. Darrerament, i per a ús escolar, s'ha editat *El comte Arnau* segons els textos de les primeres edicions publicades en llibre per «L'Avenç».³⁵

Malgrat el seu caràcter escolar i oportunista, creiem adient de comentar dues edicions recents de *Visions & Cants*, publicades, gairebé simultàniament, per l'Editorial Laia i per Edicions 62. La de Laia,³⁶ *Visions i Cants*, té l'atractiu inqüestionable de Joan-Lluís Marfany com a redactor de la introducció, però a nivell textual té l'inconvenient de reproduir, amb petites variants, el text de l'edició Dels Fills (1929). El volum d'Edicions 62,³⁷ *Visions & Cants*, té l'inconvenient de formar part d'una col·lecció amb uns

objectius molt concrets i amb unes restriccions editorials molt marcades, raó per la qual l'estudi introductori, encarregat a Enric Bou, havia d'ésser breu, practicable i fàcil de digerir en els centres de segon ensenyament, i és, en aquest sentit, modèlic. El volum té la gràcia, en canvi, d'oferir al lector, amb una ortografia regularitzada, el text publicat per «L'Avenç» l'any 1900 i de donar en apèndix les variants d'alguns poemes.

Només recentment (novembre 1989) ha aparegut la primera edició crítica d'un llibre de poesia de Maragall —*Enllà*—, que, preparada per qui signa aquestes notes, inaugura l'edició de la seva poesia completa.³⁸

4. Antologies

Maragall ha estat molt antologat; aquí, però, prescindim conscientment de les antologies generals i de les edicions més de divulgació, incloent-hi les escolars i infantils, així com de les traduccions a d'altres llengües. Tot i reconèixer-ne l'interès, el seu estudi cau fora dels límits d'aquestes notes. En comentarem només dues: la que Riba va publicar el 1954, perquè va fer època, i la més recent de Terry pel criteri cronològic i no temàtic que la presideix.

Si l'edició de *Poesies* de 1947 va adoptar, sense ser-ho, la forma d'una «antologia total», fou Riba qui, amb veritable sentit antològic, és a dir, crític i responsable, va preparar per a l'Editorial Selecta una *Antologia poètica* que, tal i com ell mateix preveia en el pròleg, va provocar l'esquinçament de més d'una vestidura.³⁹ Riba, que parteix del text de l'edició Dels Fills, tret de la puntuació i alguna variant que no afecta el sentit o que el restitueix, ordena els poemes per temes per «donar una perspectiva completa, justa i avinent de quins foren els que sollicitaren Maragall com a poeta i, sobretot, de com ell amb el seu geni creador els repregué, cada vegada nova enriquint, modificant o superant l'execució segons l'acreciment de la seva experiència com a home i com a artista».⁴⁰ Les nou seccions en què estructura l'antologia porten títols de

33. Signat com a Jordi March, l'havia publicat a «La Veu de Catalunya» (15-III-1921). Reproduït a *Obres completes/2 Crítica, 1* (Barcelona, Edicions 62, 1985), ps. 222-224.

34. *Vid.* la ressenya d'Agustí Esclasons a «Revista de Catalunya», núm. 92 (novembre 1938), ps. 503-508.

35. Barcelona, Edicions 62, 1986.

36. *Visions i Cants* (Barcelona, Editorial Laia, 1984).

37. *Visions & Cants* (Barcelona, Edicions 62, 1984).

38. *Enllà* (Barcelona, Edicions 62, 1989).

39. RIBA, *Nota preliminar*, dins Joan MARAGALL, *Antologia poètica* (Barcelona, Selecta, 1954), p. 7. Reproduït a *Obres completes/3 Crítica, 2* (Barcelona, Edicions 62, 1986), ps. 218-224.

procedència maragalliana en graus diversos (excepte la primera), i cadascun va acompanyat d'un lema, en català o castellà, extret dels articles i les proses literàries de Maragall, que té com a finalitat ajudar el lector «a situar-se en el to i en el moviment d'ella [de la secció], tal com el compilador n'ha concebut l'esquema».⁴¹

A la primera secció, «Poesia i poema fet», Riba inclou *L'oda infinita* i *Dimecres de Cendra*, poema que, per primera vegada, és relacionat amb la Poesia (la Joia de les *Estances!*) i no pas amb la festivitat religiosa com fins aleshores. La lectura de Riba continua en la secció «L'amor», on trobem mesclats poemes que fan referència a Clara amb els dedicats a Haidé i al concepte abstracte de l'amor. Si «Les muntanyes», «El mar» i «Visions i mites» són les seccions més convencionals, les titulades «A l'atzar dels dies», «Per la pàtria nova» i «Desitjar més...» donen una fesomia nova a la poesia de Maragall. Si a primer cop d'ull el títol «A l'atzar dels dies» no sembla justificar poemes com per exemple *La vaca cega*, *La cançó de Sant Ramon*, *En la mort d'un jove*, *Havent sentit Beethoven* i *Del Montjuïc*, el lema els cohesionava i els dona alhora un sentit nou: «*Estamos sellados en eternidad y todo nos es actual y en este que llamas momento está todo un pasado y tu porvenir.*»⁴² A «Per la pàtria nova» Riba resumeix sense folklorismes ni gratuïtats l'ideal polític i civil maragallà, alhora que hi formula una esperança col·lectiva sobre Barcelona, Catalunya i Espanya. Finalment, a «Desitjar més...», formada per *Excelsior* i *Cant espiritual*, Riba dona la summa intel·lectual i espiritual de Maragall presentades com a indèstriables l'una de l'altra. La lectura de l'obra de Maragall que Riba havia començat l'any 1938 amb l'edició crítica de *Nausica* es perfila i es divulga en aquesta *Antologia poètica*, i s'arrodoneix i es completa el 1959 amb el recull *Vida escrita*, selecció d'articles en llengua castellana precedida d'un pròleg important.⁴³

A l'*Antologia poètica* que Arthur Ter-

ry va preparar el 1981⁴⁴ els poemes seleccionats són ordenats cronològicament i no temàticament, procediment que l'antòleg prefereix, «ja que demostra que Maragall era capaç d'escriure gairebé simultàniament una gran varietat de poemes», com diu a la pàgina 12. Amb *El comte Arnau*, els poemes d'Haidé i també amb *Vistes al mar* i *Seguit de les vistes al mar*, però, Terry altera el criteri cronològic i dona els poemes agrupats segons el tema. Principi estructurador a part, una altra novetat important d'aquesta antologia és que recull alguns fragments de *Nausica* i una selecció de les traduccions de poesia. En tots els casos es parteix del text de l'edició Dels Fills.

Fins aquí, en aquest repàs de les edicions pòstumes més significatives de la poesia de Maragall, s'ha insistit sobretot en la seva presentació formal i en l'ordenació i la classificació dels poemes, aspectes que, com s'ha vist, varien considerablement de l'una a l'altra. S'ha deixat per al final el comentari de les intervencions textuales, les quals presenten una més gran uniformitat. Les intervencions afecten la morfologia, la sintaxi o el lèxic i, és clar, la mètrica, el ritme, la fonètica i el sentit. Al marge de les variants ortogràfiques i de puntuació, que no són rellevants per als nostres objectius, s'han observat tres tipus principals d'intervenció. Una que pot ser qualificada d'inconscient: els errors mecànics que s'han anat repetint edició rere edició; i dues més de les quals són responsables els editors: les correccions normatives i les correccions literàries i de sentit. Tant en un cas com en els altres la lliçió de Maragall queda indiscutiblement afectada, però mentre que el primer, en la mesura que és error accidental, pot ser més fàcilment disculpat, els altres, en la mesura que són modificacions conscients, no ho són.

Els exemples que segueixen pretenen il·lustrar aquestes tres tipologies de modificació. Pel caràcter de bibliòfil o de divulgació de les edicions soltes (a excepció de la d'*Erillà*) i de les antologies, aquestes edicions han quedat al marge i només s'han tingut en compte les d'obra completa o la poesia com-

40. *Art. cit.*, p. 14.

41. *Ibid.*

42. *Op. cit.*, p. 87. El text procedeix de l'elogi *Del viuir*, OC, II, p. 71.

43. Juan MARAGALL, *Vida escrita. Ensayos* (Madrid, Aguilar, 1959).

44. Joan MARAGALL, *Antologia poètica* (Barcelona, Edicions 62, 1981).

pleta citades, per no confondre el lector, segons l'any d'aparició:

- 1912: 1a. edició Gili.
- 1918: 2a. edició Gili.
- 1929: edició Dels Fills.
- 1947E: Edimar.
- 1960: Selecta, dos volums.
- 1984: Castalia.
- 1986: Empúries.

Corpus inclòs a *Poesies*

Allà on l'edició de 1895 diu:

- v. 26 «*fluviol* i tamborino».
- v. 29 «no'ls arriben ni a mig cos».

les edicions 1912, 1918 i 1986 ho mantenen igual; mentre que 1929, 1947E, 1960 i 1984 diuen:

- v. 26 «*flabiol* i tamborino».
- v. 29 «no els arriben a mig cos».

Els canvis són de dos tipus: un per substitució i l'altre per omissió. Mentre que, per una banda, se substitueix el dialectal «flubiol» per un més urbà i barceloní «flabiol» (correcció normativa) i es perd, de passada, una mica el traç de la cançó popular, per l'altra s'omet la canònica conjunció «ni», que no afectava en absolut el recompte sil·làbic i que, en canvi, donava la mesura de la grandària dels gegants.

L'estimada de don Jaume, de Visions & Cants

Allà on l'edició de 1900 diu:

- v. 24 «ja *sen* sent conquistador».

1912 i 1918 diuen el mateix; en canvi, 1929, 1947E, 1947, 1960, 1984 i 1986 diuen:

- «ja *se* sent conquistador».

L'omissió tampoc en aquest cas no afecta el recompte sil·làbic, però sí que altera el sentit del vers. Mentre que amb el partitiu la frase només s'interpreta pel vers anterior —«ell, quan posa el peu en terra»—, sense el partitiu la frase té un sentit general.

Alexis i Dora, traducció de Goethe inclosa a *Les disperses*. On l'edició de 1904 diu:

v. 201 «*Cegueume*, ¡oh, déus!, treyeme la memoria»

1912 ho manté igual: però 1929, 1947 i 1960 diuen:

«*Cregueu-me*, oh déus!, traieu-me la memòria».

Aquest és al nostre entendre l'únic cas efectiu d'error, d'error accidental comès de manera inconscient. S'ha substituït per trivialització l'expressió «Cegueu-me» per una altra de grafemes gairebé idèntics: «Cregueu-me».

Encara que la distància fonètica entre les dues formes hauria d'haver evitat l'error, no sembla haver-hi mala fe. El que resulta més lamentable és que les edicions posteriors no hagin corregit l'error.

Retorn, d'Enllà

On l'edició de 1906 diu:

v. 12 «En alta solitud s'està pels sigles».

1912 i 1986 ho respecten; 1918 diu:

«En alta solitud s'està pels segles». i 1929, 1947E, 1947, 1960 i 1984 diuen:

«En alta solitud s'està pels cingles».

Els canvis obeeixen a dos tipus diferents de substitució. El primer, que podria qualificar-se de normatiu, elimina el castellanisme «sigles» per la forma genuïna «segles». El segon canvi —substitució per trivialització— deixa el vers sense sentit. L'editor es deixa emportar per la semàntica de la muntanya predominant en el poema: tenia cims, gorges, planes, costes, etc.; li falten els cingles. El resultat és, però, nefast: la immobilitat del «blau estany», subjecte d'«estar-se», és difícilment compatible amb els cingles.

Cant espiritual, de Seqüències

On l'edició de 1911 diu:

vs. 19-20 «¿Fora no mes l'ombra del temps que passa, i l'il·lusió del lluny i de l'aprop».

l'edició 1986 ho respecta; les edicions 1912 i 1918 diuen:

«¿Fóra l'ombra només del temps que passa, i la il·lusió del lluny i de l'aprop».

i les edicions 1929, 1947E, 1947, 1960 i 1984:

«Fóra l'ombra només del temps que passa, la il·lusió del lluny i de l'a prop».

Un primer canvi es produeix per alteració de l'ordre de les paraules i afecta tant el ritme com la sintaxi i la semàntica. Amb el canvi, «fóra» i «ombra» queden de costat, amb la qual cosa es pot treure partit no únicament de la repetició accentual, sinó de la de les vocals *o* i *a*. Pel que fa al contingut, mentre que en la primera edició l'adverbi «només» modifica el verb, amb el canvi l'adverbi modifica el SN «l'ombra del temps». Quant al segon canvi, la conjunció «i» ens indica que els dos elements de l'enumeració són diferents; i la seva ommissió permet d'interpretar els dos elements com a referencialment iguals.

Els exemples són suficients per con-

cloure que, efectivament, els responsables de les edicions 1912, 1918 i 1929 van fer alguna cosa més que regular l'ortografia. Encara que rebutjable no únicament des d'una perspectiva científica, sinó des de l'honestedat professional i el respecte per l'obra dels altres, arribaríem a fer ulls grossos davant la intervenció normativa d'Emili Guanyavents, corrector de Gili. Que es tractés d'una primera edició i que la fixació de la normativa fos en un estat molt avançat però no acabat podrien, si no justificar, almenys atenuar la crítica fins i tot a les correccions literàries. On no hi ha atenuants que valguin és en l'edició Dels Fills, presentada com a definitiva, perquè no

únicament ha acceptat alguns errors i canvis de les edicions Gili, sinó que n'hi ha afegits de nous ignorant el text de les edicions controlades per Maragall.⁴⁵

La cosa s'agreuja a l'hora de valorar les edicions posteriors a la de 1929. Les edicions 1947E, 1947, 1960 amb les seves reedicions i 1984 han decorat, ordenat i classificat els poemes de Maragall de maneres diferents; tret el maquillatge, però, la cara que en resulta és la mateixa cara falsejada del 1929.

GLÒRIA CASALS

45. El mateix es pot dir sobre l'edició dels textos que Maragall no va veure impresos però dels quals se'n conserva manuscrit (vid. RIBA, «Nausica», de Joan Maragall, ps. 57-69).

Gertrudis o el «benifet inassolible», per Gabriella Gavagnin *

D'entre els llibres en prosa que J. V. Foix va publicar al llarg de la seva fecunda activitat literària, la crítica sol diferenciar-ne, per la seva especificitat, *Gertrudis* i *KRTU*. Aquests dos llibrets van ser publicats a poca distància l'un de l'altre, respectivament el 1927 i el 1932, en uns anys que delimiten el període de màxima cristallització i originalitat dels moviments avantguardistes catalans.¹ Tanmateix, l'autor, lluny de considerar aquests textos com una fase acabada de la seva experiència surrealista durant els seus anys de joventut, va voler incorporar-los programàticament a la globalitat de la seva obra en prosa com a punt de partida d'una obra oberta. Per tal de fer-ho, l'autor subratllarà la profunda unitat dels seus escrits en prosa, una declaració de principi que es pot comprovar a bastament tant a *Gertrudis* com a *KRTU* i que, de fet, també es pot entendre a les obres en vers tal i com il·lustra l'estudi de Pere Gimferrer sobre l'imaginari foixià.²

Per tal de confirmar aquesta íntima cohesió i unitat i de donar-li suport, Foix fixa un any determinat cap al qual reconduïx simbòlicament tota la seva producció literària, l'any de la publicació de les primeres proses, que és, també, un any amb resonàncies històriques i col·lectives ben precises: l'any 1918. Aquest any, a més de ser el de l'acabament de la guerra que va tenir no poca transcendència sobre les avantguardes europees,³ evoca també, des d'una perspectiva més local, l'enriment o la degeneració de l'ideal polític que havia representat la Lliga fins aleshores i el consegüent distanciament de la vida política del país d'alguns intel·lectuals.⁴ Aquesta voluntat de dur a terme un projecte literari que tingui les arrels en una mateixa experiència d'escriptura cronològicament delimitada en els seus anys de joventut, Foix l'acaba de fixar quan anomena *Diari 1918* el seu quadern de notes, quadern

* Aquest treball és, amb algunes petites modificacions, la versió catalana de la comunicació, intitulada *La prosa poètica de J. V. Foix: tra Gertrudis e KRTU*, que vaig presentar a Palerm durant el congrés de l'Associazione degli Ispanisti Italiani (maig de 1990).

1. L'assaig més exhaustiu sobre els moviments avantguardistes catalans és l'estudi històric i interpretatiu de Joaquim MOLAS, *La literatura catalana d'avantguarda. 1916-1938* (Barcelona 1983).

2. Cf. Pere GIMFERRER, *La poesia de J. V. Foix* (Barcelona 1984²).

3. A propòsit de la guerra, Breton afirma explícitament a *Qu'est-ce que le surréalisme*: «Je dis que ce que l'attitude surréaliste, au départ, a eu de commun avec celle de Lautréamont et de Rimbaud et ce qui, une fois pour toutes, a enchaîné notre sort au leur, c'est le DEFAITISME de guerres», citat per M. NADEAU, *Histoire du surréalisme* (Paris 1964), p. 10.

4. Segons Gabriel Ferrater, aquestes circumstàncies polítiques van fer que un intel·lectual com Foix es replegués sobre ell mateix i que assumís una postura individualista (cf. Gabriel FERRATER, *Foix i el seu temps*, a cura de Joan FERRATER [Barcelona 1987]).